

Wstęp

Planowanie wielkoprzestrzenne w Unii Europejskiej nabiera szczególnego znaczenia. Współczesna zglobalizowana gospodarka wykazuje, że trwałe przewagi konkurencyjne są w dużym stopniu zdeterminowane jakością zagospodarowania przestrzennego oraz spójnością terytorialną największych centrów aktywności gospodarczej. Europa może wygrywać konkurencję na arenie globalnej przez politykę spójności terytorialnej i to w stopniu większym niż przez tradycyjną wyrównawczą politykę prospołeczną i rekompensowanie wyższych kosztów działalności firm lokalizowanych w regionach problemowych. Debata na temat spójności terytorialnej jako ważnego celu polityki spójności UE sytuuje politykę przestrzenną i planowanie przestrzenne w nowym świetle. Polityka przestrzenna i planowanie przestrzenne stają się ważnymi instrumentami narodowych polityk służących wdrażaniu nowej polityki regionalnej UE.

Planowanie wielkoprzestrzenne wymaga szczególnej wyobraźni i myślenia w długiej perspektywie trwania, a przede wszystkim oderwania się od bieżących politycznych, gospodarczych i społecznych problemów. Dlatego też nowe wizje i nowe cele polityki terytorialnej stają się tak ważne dla zrozumienia i dobrego sformułowania polityki spójności w Polsce i, w konsekwencji, sformułowania adekwatnej narodowej polityki przestrzennej.

Prezentowana publikacja zawiera rezultaty badań i przemyśleń w procesie przygotowywania *konceptji przestrzennego zagospodarowania kraju* na tle wyzwań europejskich. Przedstawiony dorobek był prezentowany i dyskutowany na konferencji naukowej pt. *Konceptja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju a wizje i perspektywy rozwoju przestrzennego Europy*, zorganizowanej 25-26 września br. w Jachrance k. Serocka, pod patronatem Ministra Rozwoju Regionalnego p. Elżbiety Bieńkowskiej. Zorganizowanie konferencji, jak i opublikowanie materiałów pokonferencyjnych w prezentowanym tomie Studiów było możliwe dzięki wsparciu finansowemu MRR z Funduszy Pomocy Technicznej UE.

Publikację otwiera opracowanie J. Szlachty, które jest poświęcone roli Polski w przestrzeni europejskiej w świetle dokumentów programowych Unii Europejskiej. Następnie zaprezentowane są problemy i wizje rozwoju dwóch strategicznych systemów decydujących o przyszłości polskiej przestrzeni społeczno-gospodarczej: są to *System osadniczy Polski – tendencje i uwarunkowania przemian* autorstwa P. Korcellego i *System przyrodniczy w długiej perspektywie trwania Unii Europejskiej i Polski* autorstwa D. Kistowskiego.

Kolejne prace – J. Burnewicza – *Nowoczesna wizja transportu i jej potencjalny wpływ na zagospodarowanie przestrzenne* i J. Popczyka – *Przestrzeń polska a bezpie-*

czeństwo energetyczne – są związane z kwestiami przyszłości transportu i energetyki jako najważniejszych uwarunkowań i wyzwań w osiąganiu celów polityki spójności w kraju i w Unii Europejskiej. Dalsze opracowania podejmują problematykę zagospodarowania przestrzennego obszarów problemowych stanowiących wielkie wyzwania dla polityki regionalnej i przestrzennej: jest to problem obszarów Polski Wschodniej W. Dziemianowicza – *Polska Wschodnia wobec nowych wyzwań rozwoju* oraz problematyka planowania obszarów morskich J. Zauchy – *Gospodarka morska wobec nowych trendów rozwojowych*.

Druga część publikacji ma charakter teoretyczno-metodologiczny. T. Markowski w opracowaniu *Problematyka wdrażania polityki przestrzennej państwa* koncentruje uwagę na metodologii i problematyce wdrażania polityki przestrzennej. Autor łączy rozważania z kontekstem zaburzeń instytucjonalnych, z jakimi boryka się polski system planowania przestrzennego od czasu rozpoczęcia transformacji ustrojowej. Ściśle z podejściem instytucjonalnym związane jest opracowanie F. Pankau – *Refleksje na tle relacji: Plan krajowy a planowanie wojewódzkie*. W konwencji teoretyczno-metodologicznej napisana jest praca R. Domańskiego – *Alternatywne podejście do budowy Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*. Autor proponuje adaptację regionalnych modeli transportowych do formułowania celów polityki przestrzennej i regionalnej. Jego podejście bardzo dobrze wpisuje się w europejską koncepcję spójności terytorialnej. Publikację zamyka opracowanie D. Drzazgi *Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju w kontekście wizji i perspektyw rozwoju przestrzennego Europy (podsumowanie)* stanowiące syntezę całej publikacji. Autor uwzględnia główne strategiczne myśli z prezentowanych na konferencji referatów oraz przedstawia najważniejsze wnioski i własne refleksje z ożywionej dyskusji, jaka miała miejsce w trakcie dwudniowych obrad.

Konferencja i publikacja wpisuje się w 50. rocznicę utworzenia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przy Prezydium PAN. Komitet ma w tej dziedzinie trwały dorobek i aktywnie włącza się w debaty nad metodologią, zakresem i wyzwaniami związanymi z planowaniem wielkoprzestrzennym, zgodnie ze swoim celem statutowym. Dlatego też w załączeniu do prezentowanego tomu przedstawiamy krótki szkic najważniejszych osiągnięć Komitetu za ostatnie 10-lecie, autorstwa W. Dziemianowicza. Autor charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia Komitetu, od czasu, kiedy ukazał się jubileuszowy tom biuletynu KPZK, z. 180 wydany z okazji 40-lecia Komitetu¹.

Mamy nadzieję, że prezentowana publikacja będzie ważnym wkładem do toczącej się dyskusji nad *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, a zaprezentowane w niej rozważania i podejścia autorów staną się inspirującym źródłem do

¹ R. Domański: *40 lat Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przy Prezydium PAN*, [w:] *Współczesne problemy rozwoju regionalnego*, T. Marszał, M. Opalło (red). Biuletyn KPZK PAN, z. 180, Warszawa, 1998, s. 9-32.

dalszych badań. Adresatem wyników jest przede wszystkim Ministerstwo Rozwoju Regionalnego jako instytucja odpowiedzialna za opracowanie *Koncepcji*, ale także środowiska naukowe, którym bliska jest problematyka planowania wieloprzestrzennego i badań w zakresie gospodarki przestrzennej.

Tadeusz Markowski

Introduction

Large-scale planning is now assuming particular significance in the EU, as today's globalised economy makes it clear just how far any more persistent competitive advantage will be determined by the quality of spatial organisation and planning, as well as the territorial cohesion of the largest centres of economic activity. Europe may win out in the competition taking place globally if it pursues a policy of territorial cohesion. Far more success is likely to be achieved in this way than by adhering to the traditional pro-social policy aimed at evening out regional disparities, as well as offering compensation for the higher costs of economic activity afflicting firms located in problem regions. So the debate over territorial cohesion as an important goal of European Union cohesion policy puts spatial policy and planning in a new light, as these become important instruments underpinning national policies implementing new regional policy at EU level.

Large-scale planning requires particular imagination and long-term thinking, and most especially a deliberate distancing from the ongoing political, economic and social problems that will characterize any given moment. It is for this reason too that new visions and objectives as regards territorial policy have become so important in the understanding – and the effective formulation – of Polish cohesion policy, and – following on from that – of an adequate national spatial policy.

This publication sets down the results of both research done, and thinking engaged in, as a *National Spatial Development Concept* was being put together against the background of challenges facing Europe as a whole. The output it includes was both presented and discussed at a scientific conference entitled *The National Spatial Development Concept and Visions and Prospects for Europe's Spatial Development*, which was organized on September 25th and 26th of this year, at Jachranka near Serock, under the auspices of Minister for Regional Development Elżbieta Bieńkowska. Neither the organisation of that Conference, nor the publication of the materials thereof in this volume, would have been possible had it not been for the financial support offered by the Ministry of Regional Development, plus the European Union's Technical Assistance Fund.

This publication opens with work by J. Szlachta devoted to the role of Poland in European space, as this results from EU programme documents. There is then a presentation of issues and visions as regards the development of two strategic systems determining the future of Poland's socioeconomic space. These are: *The Settlement System of Poland – trends and factors of change* by P. Korcelli, and *The Natural System in the long-term perspective of a durable European Union and Poland* by D. Kistowski.

Further work, by J. Burnewicz on *A Modern Vision for Transport and its Potential Influence on Spatial Organisation*, as well as by J. Popczyk on *Polish Space and Energy Security* – link up with the issues of the future of transport and the power industry as the most important conditioning factors and challenges underpinning the achievement of cohesion policy goals domestically and across the EU. There are then studies dealing with the spatial management of problem areas posing such a major challenge for regional and spatial policy – specifically the problem areas of Eastern Poland addressed by W. Dziemianowicz in his *The Eastern Poland towards new challenges of development*, as well as the sea areas whose planning is dealt with by J. Zaucha in *The maritime economy in the face of new developmental trends*.

The second part of this publication is then given over to matters theoretical and methodological. In his study on *Problems with the implementation of National Spatial Policy*, T. Markowski focuses his attention on methodologies underpinning the introduction of spatial policy, as well as the attendant subject matter. The author links his considerations with the institutional disturbances and disruptions the Polish system of spatial planning has been having to deal with since the systemic transformation got underway. Also linking up very closely with the institutional approach is F. Pankau's *Reflections on relationship: the National Plan and Voivodship-level planning*. The theoretical and methodological side of things is also looked at by R. Domański in his *An alternative approach to a National Spatial Development Concept*. The author proposes adapting regional transport models to meet the needs of spatial and regional policy formulation. His approach is very well integrated with the European concept of territorial cohesion.

This volume then concludes with work by D. Drzazga entitled *A National Spatial Development Concept in the context of visions and prospects for Europe's Spatial Development – a Summary*. It thus seeks to synthesise and sum up the publication as a whole. To that end, the author takes account of the main strategic thought from earlier references, as well as presenting the most important conclusions from – and his own reflections on – what were very lively discussions in the course of the two-day Conference.

This publication combines with the Conference itself to mark the 50th anniversary of the setting up of the Committee for Spatial Economy and Regional Planning to the Praesidium of the Polish Academy of Sciences (KPZK PAN). In line with its statutory objectives, the Committee has achieved a significant output in the relevant field, and thus plays a very active part in debating the methodology, scope and challenges of large-scale planning. This accounts for the decision to append to this volume a brief outline by W. Dziemianowicz of the Committee's most important achievements over the last decade. There the author sets out what has been attained in the period since Volume 180 of the KPZK PAN Bulletin came out, in celebration of the Committee's 40-year jubilee¹.

¹ R. Domański: *40 Years of the Committee for Spatial Economy and Regional Planning to the Praesidium of the Polish Academy of Sciences*, [in:] *Contemporary issues in regional Development*, T. Marszał and M. Opallo (eds.), Biuletyn KPZK PAN, vol. 180, Warsaw, 1998, pp. 9-32.

It is our hope that this publication will come to represent important input into the ongoing discussion of the *Concept for the Spatial Development of Poland*, while the auctorial considerations and approaches it presents will serve as a source of inspiration for further study. The results here are first and foremost addressed to the Ministry of Regional Development (as the institution responsible for devising the *Concept*), but also to scientific circles interested in particular in large-scale planning and research into spatial management.

Tadeusz Markowski